

halsen ligger en vit linnkrage med smal sp kant över rnesket. Förställer bilden av denne unge herrman med den förnämligt kyliga blicken och de van Dyck'skt rasfina dragen verkligen Gustav II Adolf? frågar man sig i första ögonblicket. Den stannar enligt mitt förmenande senast från början av 1620-talet. Faktiskt skiljer sig målningen väsentligt från 1620-talets gängse Gustav Adolfs-typer, på vilka kinderna, hakan och näsan framträda mera sväljande. Däremot påminner miniatyrens ansikte om vissa av de Gustav Adolfs-bilder som bevarats på mynt, medaljer och gravyrer¹ från åren 1615 (då han anlade mustascher och hakskägg) till omkring 1620 (då kungens drag på porträtten börjar framträda grövre och huvudet förefaller att sitta trängre på axlarna än tidigare). Den höga, smala ansiktstypen går f. ö. igen i en hel rad stuccna, gjutna och målade porträtt från 1620- och 1630-talen, bilder som dock ej äro utförda »ad vivum». Med hänsyn till ansiktsdrag och kragens form skulle jag därför vilja i tiden placera Gävle-porträttet till omkring 1618. Om det, som jag tror, verkligen förställer Gustav Adolf — då 24-årig — är det den tidigast kända målade bilden av konungen. Den hittills tidigaste bekanta målningen av honom är daterad i Elbling 1626.

Gävleminiatyren torde alltså framställa konungen så som han tedde sig året mellan Stolbovarfreden och Älvsborgs lösens slutlikvidering. Han var under den korta fredspannaden ivrigt upptagen av att sätta den svenska hären och flottan i en starkare beredskap än någonsin tillföre. Med lika stor energi ägnade han sig åt rikets inre utveckling. Man har ett intryck av att hans personlighet då knöt sig hårt samman i tanken på de stora uppgifter, som förestodo. 1618 betydde utan tvivel också ett märkesår i hans intimaste känsloliv. Hans ungdomskärlek Ebba Brahe gifte sig då med Jakob De la Gardie, en händelse som synes ha gripit honom starkt. Porträttets allvarligt slutna, en aning bekymrade uttryck motsvarar väl, tycker man, den själsliga atmosfär som då bör ha behärskat den unge konungen. Den stora, starkt böjda näsan påminner oss om det öknammans soldater gav honom: Gösta Kroknäsa.

Rent konstnärligt sett röjer denna lilla bild en ganska fint skolad porträttör. Man letar förgäves efter någon signatur. Likaledes

¹ Jfr Svenska kgl. porträtt I (Svenska porträttarkivet): resp. G II A: 9, 15, 59 och Femdukatsmyntet 1620.

har je tan resul sökt efter stilistiskt närbesläktade verk bland samtida svenska porträtt. Som vanligt med vår tidigare målarkonst äro vi därför för den konstnärliga upphovsmannens del hänvisade till gissningar. Nyåret 1618 inträdde i det svenska hovets tjänst en holländsk konterfejare, Lorens van de Plas, som — enligt vad redan Christoffer Eichhorn påpekade — under åren fram till 1622 målade en rad porträtt av konungen och hans närmaste, desutom ett par Stockholmsutslakter.¹

Den enda säkra utgångspunkt för bedömande av van de Plas' stil är ett mansporträtt, troligen från tiden för hans vistelse i Sverige (nu i Linköpings stads museum). Detta visar en djupstämmd kolorit och en allvarligt karakteriserande människouppfattning. Något påfallande formellt sammanhang mellan detta och Gävleminiatyren har jag inte kunnat finna. Med hänsyn till de båda bildernas olika upphovstider och format får man dock inte förneka möjligheten av att också miniatyren kan vara utförd av van de Plas' hand, helst som dess psykologiska och stilistiska hållning pekar mot Nederländerna.

En annan, inte oviktig omständighet talar också för att förbinda bilden med van de Plas. Den är utförd på en guldpatta, en i svensk 1600-talskonst ytterst sällsynt målningssgrund. Genom en röntekammarräkning känna vi, att van de Plas för drotning Kristina d. ä. utfört inte mindre än »15 stycken små Conterfejer på Gulplåtar, pr 15 dal(er)». Törhända är Gävleminiatyren just ett av dessa konterfej. Utan att med bestämdhet kunna attribuera miniatyren till Lorens van de Plas, vill jag alltså sätta i fråga om den inte är av denne målares hand.²

¹ Eichhorn: Nya svenska studier, s. 135. Om van de Plas se f. ö. artikel i Thieme-Beckers Künstlerlexikon. K. E. Steneberg: Vasarenässansens porträttkonst s. 49 och B. Onattingius uppsatser i Tidskr. f. konsthvetenskap 1934 och 1935.

² Van de Plas uppges ha levat till 1628, då han avled på sin gård Axhammars bruk.